biblioteca școlarului

DIMITRIE BOLINTINEANU

LEGENDE ISTORICE

Litera Internațional

biblioteca școlarului

Dimitrie

BOLINTINEANU

LEGENDE ISTORICE

LITERA
INTERNAȚIONAL
BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

REFERINŢE ISTORICO-LITERARE

Între cele mai plăcute produceri ale literaturii române sunt şi vor rămâne poeziile dlui Şerbănescu. De la cele dintâi încercări ale dlui Bolintineanu, care se deosebeau prin aceeaşi însuşire, nu cunoaştem poezii a căror limbă să fi produs auzului aceeaşi plăcere ca poeziile citatului autor...

Titu MAIORESCU, Critice, *Editura* Hyperion, *Chişinău, 1990, p. 114.*

... Versurile sale (ale lui Dimitrie Bolintineanu, — nota alc.) patriotice şi eroice corespundeau aşa de bine necesităţilor sufleteşti ale contemporanilor săi!

Garabet Ibrăileanu, Pagini alese, *vol. II, Editura de stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1957, p. 18.*

Legendele *au trezit un interes extraordinar prin patriotismul lor focos şi prin strania lor muzică. Bolintineanu rămâne şi azi un poet fragmentar remarcabil, şi o bună operă de izolare dă o colecţie surprinzătoare de instantanee poetice. El este întâiul versificator român cu intuiţia valorii acustice a cuvântului, care caută cuvântul pentru ceea ce sugerează dincolo de marginile lui noţionale şi face din vers o singură arie. Bolintineanu e auditiv şi mecanic şi asta duce mai aproape de poezia modernă. El are un fonetism studiat care traduce ideea poetică direct, fără asociaţiuni. Vestitele versuri*

Un orologiu sună noaptea jumătate.
În castel în poartă oare cine bate?

sunt, dacă alungăm nedreapta deciziune cu care au fost stigmatizate, foarte bune versuri. Sincoparea cuvântului orologiu, *spre a suna mai rotacizant, terminaţiile metronomice* tate—bate, *întrebarea obosită ce*

indică neaşteptarea nici unui element turburător, dau rândurilor un ce *horcăit, cavernos, o cadenţă de maşinărie, care însă vine din fonetismul psihic, nu din ritmica exterioară a stihurilor. De aci va învăţa Eminescu să analizeze subconştientul. În afară de simţul acustic, Bolintineanu posedă plastica dinamică, însuşirea de a strânge într-o linie răsucită toată virtualitatea unei mişcări. Tăiate, unele versuri apar ca nişte momente în perpetuă desfăşurare cu capetele infinite. Ba chiar virtutea de căpetenie face a fi aceea de a izola un gest sau un obiect pe o pagină albă, ca într-un studiu pregătitor de pictor, făcându-l etern, inexplicabil.*

G. CĂLINESCU, Istoria literaturii române de la origini până în prezent. *Editura* Minerva, *Bucureşti, 1986, p.238.*

Legendele istorice, *cele mai cunoscute scrieri ale lui Bolintineanu, consacră balada istorică şi, o dată cu ea, numele lui Bolintineanu în literatura noastră. Succesul lor în epocă a fost imens, iar după moartea poetului, până astăzi, Bolintineanu a fost cunoscut ca autor în primul rând al legendelor, din care unele, tipărite des prin manuale, sunt larg cunoscute şi, însoţite de melodie* (Muma lui Ştefan cel Mare, Cea de pe urmă noapte a lui Mihai cel Mare), *au devenit nişte cântece aproape populare. Ele au în genere caracterul unor balade inspirate din istoria naţională, preamărind lupta poporului de-a lungul veacurilor pentru apărarea libertăţii. Multe din legendele scrise în prima perioadă a activităţii lui Bolintineanu au ca punct de plecare* O samă de cuvinte *ale lui Neculce. Mai târziu, în culegerile* Bătăliile românilor *(1859) şi* Legende noi *(1862), poetul va recurge la cronici, nu numai cele vechi (Ureche, Costin, Neculce), ci şi la izvoare mai noi (Şincai, Kogălniceanu, Laurian etc.)... În centrul legendelor sunt figuri de eroi, de obicei voievozi, intraţi adânc în conştiinţa poporului ca luptători împotriva cotropitorilor otomani. Cele mai multe se referă la Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Mircea cel Bătrân. Atenţia poetului e îndreptată nu atât spre descrierea luptelor, cât spre consemnarea la eroi, în versuri patetice, a unor gesturi şi atitudini exemplare prin semnificaţia lor patriotică, de natură să trezească la contemporani sentimentul demnităţii naţionale, ideea luptei pentru libertate. Eroii legendelor lui Bolintineanu sunt toţi patrioţi şi-şi exprimă dragostea de ţară în cuvântări pline de sentinţe şi maxime mobilizatoare, cu aluzii la contemporaneitatea scriitorului. Cuvântările iau aspectul unor lungi tirade, acoperind spaţiul întregii poezii,*

reducând la minimum substanţa propriu-zis epică. Un atare procedeu tehnic caracterizează în genere legendele, conferindu-le un pronunţat caracter liric. El e determinat de scopul agitatoric pe care autorul, luptător patriot, îl urmărea în mod conştient în scrierile sale, într-o epocă — perioada premergătoare anului 1849, ca şi cea a Unirii, — de mare entuziasm pentru emanciparea naţională şi socială.

Istoria literaturii române, *vol. II. Editura Academiei, Bucureşti, 1968, p. 547-548.*

Cele mai cunoscute poezii ale lui Bolintineanu sunt Legende sau basme naţionale în versuri *(1858). Inspirate din istoria naţională, legendele au ca punct de plecare culegerea lui Neculce* O samă de cuvinte (Daniil Sihastrul, Muma lui Ştefan cel Mare *etc.), sau cronicile lui G. Ureche, Miron Costin. (Legendele din volumele* Bătăliile românilor, *1859, şi* Legende noi, *1862, sunt inspirate din cronicile publicate de Şincai, Kogălniceanu, Laurian.) Scriitorul evocă episoade istorice dramatice, care pun în lumină virtuţi eroice şi atitudini de mândrie naţională. Eroii legendelor — domnitori, comandanţi militari sau simpli oameni din popor — sunt personalităţi cu însuşiri excepţionale de bravură şi sacrificiu pentru cauza obştească, devenind astfel eroi romantici, care răspund avântului generos al scriitorilor progresişti de la 1848.*

Bolintineanu, de multe ori prolix, captiv al unui neînfrânat flux verbal, a obţinut însă efecte surprinzătoare prin acele formulări sentenţioase, memorabile, care s-au transmis peste timp, circulând desprinse de contextul şi de numele autorului („Viitor de aur ţara noastră are / Şi prevăd prin secoli a ei înălţare“, „Cei ce poartă jugul şi-a trăi mai vor / Merită să-l poarte spre ruşinea lor“, „Unde tronul poartă uri şi răzbunări / Moartea se aşază p-ale sale scări“).

Poetul a intuit, pare-se, mai mult decât oricare scriitor al epocii, valoarea sugestivă a cuvântului pentru a evoca mişcarea şi universul auditiv...

Înrudite ca tematică cu legendele istorice, poemele de respiraţie mai largă ale lui Bolintineanu Sorin sau Tăierea boierilor la Târgovişte, Andrei sau Căderea Nicopolei *şi* Conrad, *deşi reuşite numai parţial, sunt compuneri interesante în genul meditaţiei filozofice şi etice, influenţate vizibil de poemele lui Byron.*

În cel de-al treilea ciclu, Basme, din ansamblul de Poezii *editat în 1865, poetul abordează motive folclorice pe care le tratează într-o manieră ro-*

mantică specifică, dându-le o culoare tenebroasă, uneori macabră, alteori grotescă. Balada fantastică Mihnea şi baba*, în care strofele se rostogolesc în ritmul dezlănţuit al unei cavalcade, e, în acest sens, o admirabilă reuşită artistică („Mihnea încalecă, calul său tropotă, / Fuge ca vântul; / Sună pădurile, fâşie frunzele, / Geme pământul; / Fug legioanele, zbor cucuvelele, / Luna dispare; / Cerul se-ntunecă, munţii se clatină, — / Mihnea tresare“).*

Ciclurile Florile Bosforului *şi* Macedonele, *din acelaşi volum, ilustrează înclinaţia poetului spre exoticul oriental. În decor de serai, cu flori luxuriante, cu giamii şi caice, se petrec nocturne idile melodramatice, cu odalisce frumoase, roabe răpite sau sultane plictisite. Nu lipsesc cuvintele turceşti, cu sonorităţi bizare, menite să dea culoare: halaica, hanima, namaz, numele exotice Almelanir, Biulbiul, Ispahan, Mehrube, Candili, Dilruban.*

Antologică rămâne San-Marina, *poezie a transhumanţei păstoreşti, plină de graţie, pastelistică şi idilică, într-o viziune etnografică, în care intră desigur nostalgia „macedoneană“ a autorului. Ritmul este incantatoriu şi sugestiv, într-o tehnică a cadenţelor şi repetiţiilor neîntrecută în epocă („San-Marina astăzi are / Sărbătoare de păstori, / O serbare / De plecare / La Vardar, ce cură-n mare, / Alergând pe pat de flori. / Se întinde masă dalbă / Pe un plai lângă cătun, / Cu smântână / De la stână / Şi cu fagi de miere albă / Şi cu vin de la Zeitun...“).*

Bolintineanu a scris de asemenea poezie satirică, viguroasă ca ton, dar prozaică, uneori de simplă cronică rimată (deşi ciclurile sunt intitulate fastidios: Nemesis, Menadele, Eumenidele)*, o încercare de epopee, neterminată,* Traianiada *(1868).*

*Romanele lui Bolintineanu (*Manoil, *1855;* Elena, *1862) poartă semnul pionieratului în acest gen literar, având o construcţie convenţională şi eroi lipsiţi de consistenţă epică. Ele interesează totuşi nu numai ca experiment literar, ci şi pentru notele de observaţie şi critică socială, izvorâte din tendinţa scriitorului de a propaga idealul emancipării naţionale şi sociale...*

George IVAŞCU, Istoria literaturii române*, vol. I, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1969, p. 463-465.*

... Un prilej de meditaţie, dar şi de înfrigurată şi contradictorie opţiune, de atracţie şi de respingere, de entuziasm grav şi de hilaritate, ni-l oferă recitirea operei poetice a lui Dimitrie Bolintineanu — poet aşezat în istoria

ţării cum nu se poate mai rău şi mai nedrept, tocmai când limba vorbită nu era nici unitară, dar nici neunitară, când jalea ţării îşi ştersese totuşi un ochi de lacrimi, dar îl avea pe celălalt înceţoşat. Bolintineanu, minunatul şi tristul de El, născut cu mult după tiparul de lemn al diaconului Coresi, cel plin de har şi aură de pionier, dar înainte ca plumbul literelor de tipar să fie la îndemâna oricui prin ieftinire, Bolintineanu cel trăind imediat în aerul marelui Văcărescu Ienăchiţă, dătătorul legii principale şi groase pe care toată suflarea poeziei culte trebuia s-o urmeze ca să poată exista într-adevăr („Creşterea limbii româneşti şi-a Patriei cinstire"), Bolintineanu cel trăind însă înaintea formulării naturale şi nuanţate a testimoniului văcăreştean împlinit de Eminescu, Dimitrie Bolintineanu, cel fără norocul de a rescrie cu propria sa mână Mioriţa, *cum şansa, iar nu mai marele talent, îl hărăzise pe Alecsandri — prin aceasta, şi poate nu numai prin aceasta — nemuririi...*

Nu-l putem considera în acest context (să zicem, în contextul Mioriţei *şi al lui* Toma Alimoş*) pe Dimitrie Bolintineanu ca precursor (şi nu numai pe el). Ne întrebăm atunci cu o reală îndreptăţire, de ce revenim asupra versurilor lui, de ce în ciuda pasagiilor rizibile (nu puţine) îl ţinem totuşi îmbrăţişat în sensibilitatea noastră modernă aspră şi dură, încercată nu numai de o experienţă istorică tragică, dar şi izolată de trauma unor comunicări de valori mult uşurate de secol, şi nu întotdeauna favorabile vechilor ierarhii zugrăvite?*

În ce rezidă forţa misterioasă şi cercetată de îngeri a poeziei lui Dimitrie Bolintineanu, ce monezi de aur a bătut el cu bătaia inimii lui, că până în zilelele noastre sensibile au vad şi cheltuială? Care sunt pricinile ce ne determină pe noi cei care, cercetându-l pe Rainer Maria Rilke îndureraţi de emoţie şi de comprehensiune virginală, sau în târziul dimineţii începute de cu seară îl aţipim sub tâmplă pe Bacovia răscolitorul, şi totuşi ne reîntoarcem din când în când, cu aprigă înfrigurată curiozitate, asupra vechilor scriituri ale lui Dimitrie Bolintineanu? (...)

În cazul lui Bolintnineanu, căci el ne preocupă acum şi ne stârneşte toate aceste gânduri şi comparaţii, prezenţa lui în contemporaneitate trebuieşte explicată cu mult mai nuanţat.

Bolintineanu avea un Ideal (ca şi Heliade Rădulescu, cel care întâiul l-a salutat în scris, rămânându-i lui Mihai Eminescu să-i fie printre ultimii contemporani care au adaos un epitet de aur la nobilul ideal al poetului) — ideal mai puţin vindicativ, mai mult preventiv — cu exemple imediate

de traumă istorică, dar şi cu intuiţia caracterului ciclic al acestor posibile traume. El nu a exprimat nici durerea naţională, şi nici visul ţării, deşi a fost un dureros şi un visător.

Un „nu ştiu ce“ anume, în poezia lui, semnifică îngrijorarea, un fel de îngrijorare, aparte, din când în când împăcată cu sine, din când în când visătoare.

Structura poeziilor lui, catastrofică uneori, dar alteori isteaţă până la proverb, ne lasă noţiuni de neuitat, în moştenire. (...)

A fost ceva monoton şi de caracter în tot destinul lui Bolintineanu, o ţinută ireproşabilă şi nespectaculară, un romantism şi o dragoste de ţară mai frumoasă, o nechivernisire care plânge până toceşte piatra cu lacrima lui, dar plânge ascuns, plânge în somn, de îndată ce se simte privit, începe brusc să-ţi surâdă încurajator.

Nichita STĂNESCU, Carte de recitire, *Ed.* Cartea românească, *Bucureşti, 1972, p. 91-97.*

Pentru Dimitrie Bolintineanu, „naţiunea este poporul“, incluzând în structura acesteia, în componenţa sa factori cum sunt: toate clasele sociale „care trăiesc sub aceleaşi legi“, limba, datinile, precum şi „tărâmul“, înţelegând prin aceasta teritoriul constituit istoriceşte. Se poate remarca prezenţa în cadrul acestei definiţii atât a componentelor de factură materială, cât şi a celor spirituale.

În optica patriotului muntean, una dintre trăsăturile definitorii, primordiale ale unei naţiuni o constituie independenţa şi suveranitatea sa, pe care autorul le sintetizează în dreptul naţiunii „de a se guverna precum ea voieşte“. Un al doilea drept sacru al naţiunii, strâns legat de primul şi tocmai ca o întărire a ideii de independenţă şi suveranitate, este considerat dreptul „de a se păstra“ în înţelesul de conservare a fiinţei, a integrităţii teritoriale, a intereselor naţionale. D. Bolintineanu, aducând această idee ca valoare de postulat, menţionează expres că „o naţiune are dreptul de a respinge prin putere orice agresiune nedreaptă de afară“. Un alt drept inalienabil, sacru, în cadrul exercitării nestingherite a independenţei şi suveranităţii naţionale este considerat de autor „acela al dezvoltării libere a tuturor facultăţilor sale“, adică a potenţialului său creator în domeniul producţiei materiale şi spirituale, care laolată să-i afirme şi să-i valideze capacitatea şi persoanlitatea în concertul celorlalte naţiuni.

Din opera filozofică şi social-politică a lui D. Bolintineanu în problema naţiunii se degajă ca trăsătură dominantă spriritul său patriotic, referinţele sale cu privire la ideea de patrie şi sentimentul patriotic, la limba naţională, literatura şi istoria naţională, cunoaşterea şi venerarea trecutului istoric, pe care le consideră elemente constitutive, componente indispensabile ale conştiinţei naţionale. În lucrarea Cartea poporului român. Cugetări filozofice şi politice cu privire la starea actuală a României, *care avea să apară la finele deceniului al şaptelea, Bolintineanu exprimă patetic, testamentar, idei şi îndemnuri de o semnificaţie deosebită până în timpurile noastre, menite a asigura vigoarea şi a afirma personalitatea unei naţiuni. „O naţiune, scria acesta, trebuie să facă sacrificii pentru interesele generale, să iubească limba, literatura, istoria sa, să onoare trecutul, să lucreze pentru viitor“.*

C. Gh. MARINESCU, Al. TĂNASE. Conştiinţa naţională şi valorile Patriei, *Ed.* Junimea, *Iaşi, 1982, p. 57-58.*

Prin zonele rezistente ale liricii sale, Bolintineanu anunţă, mai abitir decât contemporanii săi mai înzestraţi, modernitatea poeziei româneşti.

Z. ORNEA, Interpretări, *Editura* Eminescu, *Bucureşti, 1988, p. 185.*

... Meridional prin sorginte şi imaginaţie, Bolintineanu a adus în literatura noastră Orientul mirific şi senzualitatea, laurii solari, clima blândă şi roză. Când viziunile lui se epuizează, când arborescenţele fanteziei sale se topesc şi când formele graţioase şi fragile îngăduie substanţei lirice să transpară, poetul se dezvăluie în plenitudinea sa. Descoperi atunci în Bolintineanu nu numai un premergător al lui Eminescu, dar mai cu seamă un precursor al lui Macedonsky...

I. NEGOIŢESCU, Istoria literaturii române, *Editura* Minerva, *Bucureşti, 1991, p. 73.*

Dacă am gândi poezia exclusiv ca un verb muzicalizat, Bolintineanu, cu ropotitoarea lui baladă trubadurească; Eminescu, prin magica armonie transcendentă; Coşbuc stilizând, cum preclasicii dansurile vechi, o horă tutelară, ca într-un Codex Cajoni al poeziei; Goga cu monodia lui liturgică; Ion Barbu, cu timbrul criptic de cristale senzuale repercutându-se molatic în oglinzi descântate; Bacovia, cu disonanţele exasperate scrâşnind într-o

romanţă a dezolării provinciale (ca o pavană cântată la caterincă); iar acum, la urmă, poetul „necuvintelor“, cu joaca lui de-a cuvântul total, făcut să evolueze ca o emanaţie nemijlocită a fiinţei — ei sunt dintre cei care au cristalizat, din rumorile cosmopolite sau din melosul mioritic, tonalităţi care rămân proprietatea exclusivă a limbii poetice româneşti. Nu-i putem contesta lui Bolintineanu un loc legitim în această companie ilustră.

Gabriela OMĂT, Postfaţă *la cartea: Dimitrie Bolintineanu,* Legende istorice, *Editura* Minerva, *Bucureşti, 1991, p. 155.*

Înzestrarea specială a lui Bolintineanu, vizibilă în legende, dar mai ales în basme, constă ... în tehnica muzicală a versului său, capabil să imită onomatopeic armoniile naturii sau să exprime ritmic emoţiile, pe cele mai variate registre. Poetul e un mare alcătuitor de blesteme în metru amfibrahic ("Să-ţi arză plămânii de-o sete adâncă/ Şi apă, tirane, să nu poţi să bei“), un autor neîntrecut de pasaje simfonice...

Prin astfel de însuşiri Bolintineanu s-a impus în literatura română ca un poet foarte personal, uşor de recunoscut în imitaţii, ca un adevărat şef de şcoală.

Al. PIRU, Istoria literaturii române, *Editura Grai şi suflet — Cultura Naţională, Bucureşti, 1994, p. 57-58.*